

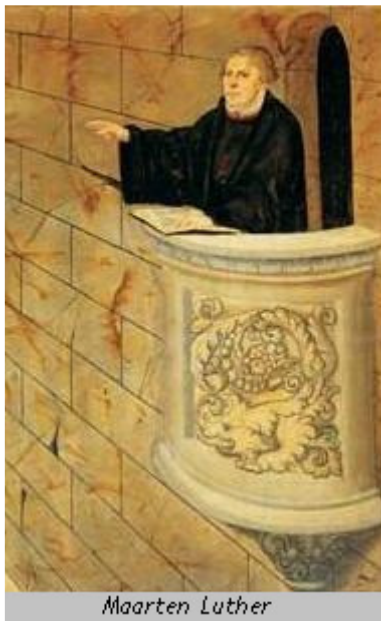
Inleidend over de theologie van de reformatoren

Luther en Calvijn gelden als de belangrijkste theologen van de Reformatie. Daarna komen Melanchton en Zwingli, gevolgd door Bucer, Bullinger en Beza.

Hoofdpunten: het schriftprincipe sola scriptura, het christocentrisme, een christologisch gefundeerde relatie tussen God en mens, solo Christo en sola fide, afkeer van de scholastiek, exegese als primair, Paulus als sleutel, Christus als centraal uitgangspunt, geen harmonisering van de schriftuitleg met de kerkelijke leer en individuele religiositeit.

Luther: hoe krijg ik een genadig God?

Luther was een typische figuur uit de Middeleeuwen. Hij trad toe tot de orde van de Augustijner heremieten. Religieuze ijver, heilsangst. Door zijn intensieve theologische reflectie kwam hij tot een eigen mening. Centraal stond de heilsvraag: hoe krijg ik een genadig God? De rechtvaardigingsleer die hij uitwerkte zou fundamenteel zijn. Luther bood een ootmoedige theologie, met nadruk op zondigheid, gericht en vergeving. Door het lezen van de Romeinenbrief kwam hij tot een nieuw inzicht: zonde is vooral dat de mens zijn eigengerechtigheid wil handhaven. Dé grote doorbraak was het geloof in Christus als rechtvaardigend.

Christologie en rechtvaardigingsleer

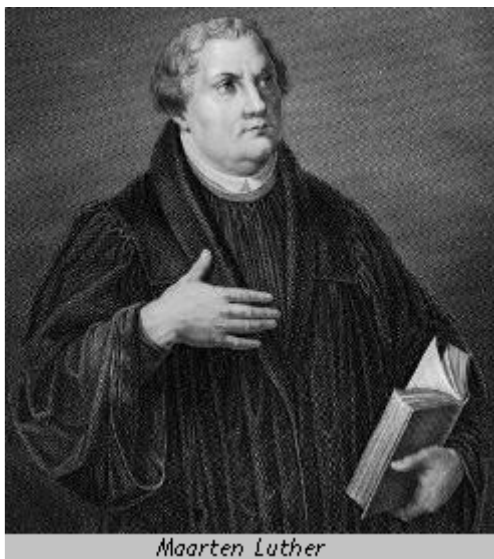
Luther heeft geen hele theologie geschreven. In zijn geschriften is het vol van tegenstellingen en paradoxen. De christologie krijgt een centrale plaats. Het wezen van de mens is niet ontologisch, maar persoonlijk. De mens staat coram Deo en coram Mundo. De mens is geest en vlees. Het kruis van Christus toont Gods veroordeling van alle eigengerechtigheid. De erfzonde is duidelijk werkzaam. Luther is voluntaristisch: de mens wordt door zijn wil gekarakteriseerd, maar heeft geen wilsvrijheid en is geknecht aan de zonde. De Christusverkondiging als heilsbron is centraal. De paradox van God en mens in Christus werkt Luther op eigensoortige manier uit, hij gaat vooral uit van de eenheid daartussen. Luther spreekt over de vrolijke ruil en strijd. Alleen door Christus worden we gerechtvaardigd, het toe-eigenen geschied alleen door het geloof.

God en Gods Woord

Luther wees natuurlijke Godskennis en iedere speculatieve Godsleer af. Zijn theologia crucis was een openbaringstheologie. God kan alleen door de incarnatie (vleeswording) van Christus begrepen worden. God maakt Zich duidelijk door Zijn Woord bekend. Het Woord komt overeen met Christus. Beklemtoning triniteitsdogma: schepping, verlossing en heiliging als drieheid. Spanning tussen Gods almacht en liefde: onderscheid tussen de verborgen God (deus absconditus) en de geopenbaarde God (deus revelatus). God is niet alleen Schepper maar vooral onderhouder van de creatio continua. Hij schiep uit het niets (ex nihilo). Luther onderscheidt vreemde en eigenlijke werken van God: opus alienum en opus proprium. Bijvoorbeeld wet als zondekennis en leidend tot Christus (usus theologicus) en evangelie. De natuurlijke en sociale ordeningen zijn gestalten van Gods scheppersgoedheid. Mens nog steeds zondaar, dus wet blijft. Ook de wet voor het burgerlijke leven: usus civilis en usus politicus. Tweevoudig regiment: geestelijk en wereldlijk. In Gods Woord gaat het om twee dingen: oordeel en genade. Geen vermenging van wet en evangelie. Heilszekerheid door het geloof in de belofte (promissio). Dit is levende verkondiging van het Evangelie: viva vox evangelii. De Schrift ontleend haar autoriteit aan de incarnatie van Christus en de inverbatie van de Heilige Geest. Sola scriptura tegenover de leerautoriteit van de roomse kerk. Luther strijdt voor een juiste schriftuitleg. De Schrift is helder: claritas scripturae.

Ecclesiologie

Vanuit zijn rechtvaardigingsleer. Het gaat om het behoud van Gods soevereiniteit en het heilsbemiddelaarschap van Christus. Evangelische personalisme tegenover het roomse institutionalisme. De gemeenschap van gelovigen is de schepping van het Evangelie: creatura evangelii. De kerk ontvangt haar bestaan vanuit het Woord. Het behoren tot de kerk is heilsnoodzakelijk. De kerk is communio sanctorum. Door het geloof in Christus en door de doop zijn gelovigen priesters: het priesterschap aller gelovigen. Luther heeft de volkskerkstructuur behouden (corpus permixtum). De kerk zal er altijd blijven (ecclesia perpetuo mansura). De ware kerk is in zoverre verborgen, als God weet wie wel of niet gerechtvaardigd zijn. De zichtbare kerk is te herkennen aan de tekenen (notae). Drie kenmerken: doop, avondmaal en evangelieverkondiging. Hier komen later nog bij: biecht/absolutie, kerkelijke ambten, eredienst en lijden.

Marten Luther

Sacramentsleer

Luther heeft de sacramenten weer vanuit de Bijbel gethematiseerd. Hij verwierp de zeven sacramenten, en hield er twee over: doop en avondmaal. Sacrament is de heenwending van God naar mensen. Drie dingen belangrijk: de bijbelse gronding, de toe-eigening door het geloof en de uiterlijke handeling. De heilsdaad van Christus is pro me. De doop wordt nauw met de rechtvaardiging verbonden. Het sterven van de oude en opstaan van de nieuwe mens. Dit duurt levenslang. De doop is geen afsluiting van het oude leven, maar een steeds terugkerende tegenwoordigheid van Gods heilsbelofte. Tegenover de mis (als goed werk) stelt Luther dat het avondmaal uitsluitend een handelen van Christus is. Beslissend is de toezegging van de vergeving der zonden. Luther verwierpt de transsubstantiatieleer. Zoals in Christus de menselijke persoon en natuur niet goddelijk wordt, zo is er geen verandering van brood en wijn in Christus' sacramentele tegenwoordigheid. Zoals bij de christologische paradox (tegelijk God en mens) is er wel een samenzijn van avondmaalselementen en Christus' lichaam. Tegenover het subjectivistische spiritualisme beklemtoonde hij de objectieve heilsbeduiding van de sacramenten. Hij beklemtoonde hiertegen de waarheid van de woorden 'Dit is...' en 'Voor u...'. Het wezenlijke is de verbinding van geestelijke spijs en lichamelijk eten; het is onafhankelijk van het menselijke subject.

Ethiek

Het innerlijke moet eerst goed zijn. De ethiek vloeit dus voort uit de rechtvaardigingsleer. Het 1e gebod is fundamenteel. Pas in de 20e eeuw is een tweerijken-leer geconstrueerd uit Luthers werken. Luther maakt onderscheid tussen een wereldlijk en geestelijk bereik. Coram deo en coram mundo. Het rijk van Christus en het rijk van de wereld. Kenmerk van het eerste is de verkondiging van het Evangelie, het tweede de macht. De wereld kan alleen door de wet geregeerd worden. Het gebod der liefde is maatgevend in ethisch handelen. De overheid mag alleen over het lichamelijke regeren, niet over het geestelijke. God is in beide regimenten Heere. Hij regeert op onderscheiden wijze: door wet en evangelie, vergeving en vergelding. Beide gebieden mogen dus niet met elkaar vermengd worden. Het heil kan niet bewerkt worden door wet en geweld. God heeft de mens geschapen in bepaalde standen en sociale betrekkingen. Goede werken doet men niet in de eredienst, maar in de praktijk. Er zijn drie standen: kerk (gemeenschap en priesterambt), maatschappij (huwelijk en familie) en politiek. Eerste twee zijn vóór de zondeval, de staat kwam er na. De waarde van het huwelijk ligt in het ouderschap. Het is een weltlich Ding, maar ook een heiliger Stand. Arbeid is dienst aan God en de naast. Bezit is een goddelijke gave en verplichting. De overheid is bijzondere verantwoording schuldig aan God.